

Zdroj podvědomých zvyklostí

Jestliže se člověk pokusí zažít své vnitřní duševní vlastnosti (charakter), může na cestě z vědomé oblasti snadno narazit na hranice této oblasti ve dvou směrech, jak jsme ostatně naznačili již v 1. kapitole. Směrem ke zdroji svých schopností naráží na oblast, kterou jsme nazvali nadvědomá oblast. Zkouší-li nyní svou moc nad vlastním životem vědomí (čeho jsem schopen, čeho ne), dojde velmi brzy na hranici, kde se ukazuje, že do duše jako impulzy v životě vědomí působí svévolné zvyklosti a vášně, které život vědomí často rozhodným způsobem ovlivňují. Zmíněné vlivy sice člověk může pociťovat jako žádoucí nebo nežádoucí, ale tento pocit se může měnit také ve vztahu k jednomu a témuž impulzu. V každém případě si však musí vědomí říci: „Já za to nemohu“ nebo jinak vyjádřeno: „Já to nechci.“

Celkem samozřejmě také můžeme vidět, že všechny naše duševní problémy pocházejí z této oblasti. Obtížněji však lze dospět k poznatku, že protilátka k řešení problémů musí přijít z druhé strany, z nadvědomé oblasti, a to tak, že člověk bude *pěstovat* své síly, a tak zaměří svůj vědomý život na živost a přítomnost, aby byl stále více vybaven uměním, jak s nimi zacházet, a silou k tomu potřebnou. Abychom toto poznání zdůvodnili, budeme nyní pozorovat tvorbu a původ podvědomých působení.

Malé dítě nemá duševní zvyklosti - není egoistické. Pocit sebe sama v něm vzniká až v době, kdy začíná svou tělesnost označovat jako „já“. Na jedné straně učení se mluvit a myslet poukazuje na schopnost oddanosti, v pozdějším vývoji již neznámou, která umožňuje první, bezeslovné porozumění, na druhé straně však zároveň ukazuje nezávislost této schopnosti mluvit a rozumět na tělesnosti. Tato tělesnost je zděděna, ale dědičnost nemá co dělat s učením se mluvit, ani s učením se myslet: každé dítě se dokáže stejně snadno učit jakoukoliv řeč. Přestěhujte dítě dříve než se naučí mluvit ze Stuttgartu do Japonska a bude se stejně rychle učit japonsky jako japonské dítě, aniž bude mít výslovnost jakkoliv poznamenanou švábským dialektem. Přiveďte dítě ze Zimbabwe do Hamburku: bude pak mluvit německy s hamburským dialektem, bez hrdelných (gutturálních) hlásek, které jsou běžné v jeho „domorodé řeči“. A je-li okolí dítěte, které se učí mluvit, dvojjazyčné, pak se dítě naučí najednou bezvadně obě řeči, které mají nejen vzájemně

odlišné gramatiky, ale případně i zcela odlišné zvukové útvary. To znamená velmi mnoho, neboť řeč není jen duchovní, ale i fyziologická záležitost.

Orgány řeči jsou podrobené dědičnosti, ale jejich fungování nikoli. Z toho můžeme odvodit, že síly potřebné k jejich fungování a napodobování jsou *volné síly*, které nejsou vázány na tělesnost, proto nejsou zděděné a zprvu nemají žádné „zvyklosti“, např. přednostně napodobovat určitou řeč. Charakterizuje to nadvědomé síly jako síly schopnosti, jež jsou bez formy, neboť ony samotné představují možnosti pro formy. Jsou-li však upevněny do forem, ovlivňuje to příslušnou schopnost: vzpomeňme si na to, jak je těžké naučit se druhou nebo třetí řeč v pozdějším věku, protože se to děje úplně jinou cestou. Většina duševně nemocných dětí je tělesně správně vyvinuta a až do jistého věku se vyvíjí tělesně dobře; děti jsou nápadně zdravé, některé jsou dokonce nápadně „silné“ v tom smyslu, že jen stěží je lze unavit. Nedokážou se však vůbec naučit mluvit, nebo jen nedostatečně, což naznačuje, že v jejich případě chybí nebo nejsou dostatečně přítomné právě *volné síly* života a vnímavosti.

Specificky lidské schopnosti

Všechny později vyvinuté schopnosti - ty, které jsou specificky lidské - jsou založené na mluvení a myšlení. Projevují se, podmíněně okolím, jako základní lidské vlastnosti: bez mluvícího a myslícího okolí se dítě ani nenapřímí. Teprve později se dítě postupně učí přiřazovat něco k něčemu, počítat, abstrahovat atd. Odkud pocházejí tyto síly? Jak se k nim vyvíjejí schopnosti? Jistě se nemají v raném věku vyvíjet mnohé schopnosti, které je možné vyvíjet později. Tyto otázky platí také pro pozdější vývojové fáze. Osmileté dítě bude jistě stěží „rozumět“ Goethovým básním nebo je „prožívat“. Ale není to proto, že by mu chyběly vědomosti nebo intelektuální porozumění.

Specifické lidské schopnosti nejsou ani vrozené (jako je vrozená např. schopnost strávit potravu), ani nejsou jednoduše dosaženy přirozeným zráním, jako např. schopnost zplodit potomky. „Naučíme“ se je od lidí kolem sebe, přičemž tento pojem, jak jsme viděli, nemá nic společného s tím, jak se učí dospělý. Zmíněné dva druhy učení lze znázornit jako proces učení se při osvojování mateřské řeči a při poz-

dějším učení se cizí řeči na základě mateřské řeči. Na pokročilejším stupni vývoje přechází mluvení cizí řeči do oblasti „citu pro řeč“: potom přijímají nadvědomé síly, které od počátku při učení hrály jistou roli - podle toho je člověk více nebo méně „nadaný“ v učení -, novou řeč a tyto síly se projevují jako *umění*, schopnost, dovednost zvládat cizí řeč. Podobně je to s jinými druhy lidského umění, s rukodělnými nebo uměleckými schopnostmi. Malé dítě ještě nemá pro ně přítomné síly, také mateřská řeč se nezískává hned po narození.

Na druhé straně v biologickém životě vidíme opačný „vývoj“: v této oblasti je dítě nebo dospělý o to více nadaný vitalitou, čím je mladší. Síly růstu, síly regenerace, léčivé síly nejsou fyzikální síly, protože stále tvoří formy, živé formy; ty jsou vrozeny organismu, který se může pohybovat, a sice podle vnímání: uhýbat, sahat po něčem atd. Můžeme tedy říci, že síly růstu jsou doprovázené a řízené instinktivními silami vnímavosti. Podobně je tomu také u zvířete. Takové utvářející síly se v člověku během dospívání uvolňují z lidského „zvířecího“ organismu, samozřejmě tento organismus není nikdy „zvířecí“, ale při narození je v takové míře „nehotový“, že by bez dlouhodobé pomoci vůbec nemohl zůstat na živu. Právě proto je však prostřednictvím vnějších vlivů tvárný a formovatelný.

Příkladem této dalekosáhlé tvárnosti je učení se mluvit a také fyziologický výkon řečových orgánů, které jsou připraveny pro *každou* řeč. I vzhledem k tomu se nám v případě mluvení druhou řečí ukazuje odlišný obraz: člověk se jen málokdy naučí vyslovovat hlásky v cizí řeči natolik přesně, aby mu způsob jejich vyslovování nezazníval i tehdy, když mluví cizí řečí. Nabízí se názor, který potvrzují také příslušné výzkumy, že lidské schopnosti, jimž se člověk může naučit, využívají síly uvolněné z lidského organismu - proto se nedá všechno naučit v dětství. Nápadné uzlové body tohoto vývoje jsou v době výměny zubů a dozrávání pohlavní zralosti, další se dá tušit v době dospělosti. První dvě fáze se zřetelně projevují v nápadných změnách v růstu a v citovém životě, konec třetí je spíše charakterizován duchovním zráním. U tzv. primitivních národů je dosažení prvních dvou věkových stupňů naznačeno obřady a rituály odpovídajícími „socializací“; dospívající je přijat do tradičního světového a společenského řádu. Mezi tzv. civilizovanými národy tomu odpovídá školní zralost a náboženská

konfirmace. Proces uvolňování sil vnímání a životních sil se však prvními třemi přibližně sedmiletými periodami neuzavírá; děj souvisle probíhá až do smrti. V pozdějším věku je jen více překrytý. V průběhu kulturních dějin si lidé víceméně uvědomovali významné body této sedmileté periodicity. Je to přibližně doba, v níž se větší část těla vymění po stránce látek. V 35. roce života začíná Danteho velké dobrodružství: „Nel mezzo del camina di nostra vita“ - „Kde v půli život náš je se svou poutí“.* Pro nás je velmi důležité vědět, že proces uvolňování sil člověka - u normálního člověka - probíhá celoživotně. U zvířete nic podobného nenajdeme: jeho síly jsou vázány na druh

---

* Dante, Peklo, 1. zpěv, přel. O. F. Babler - Jan Zahradníček, SNKLU Praha, 1965, pozn. red.

... zobou mi z ruky

a během života se neuvolňují. Proto zůstává jeho vývoj přirozený, nemůže se „učit“, a v raném věku je můžeme jen vycvičit. Snad si v žertu řeknete: Vždyť na mnoha školách postupují podobně!

Rozdíl mezi vyučováním a výcvikem není ve skutečnosti tak docela jasný.

Na Já orientované síly slova

V případě člověka patří uvolněné síly k bytosti Já. Mohli bychom je nazvat „nadbytečné síly“. Pro čistě biologicky-instinktivní bytost by byly nadbytečné, ale pro bytost Já jsou prostředkem k vyjádření se ve fyzicky živém organismu. Prostředkem vyjádření je řeč, a to nejen vyslovená řeč, ale také každé gesto, pohyb, mimika, smích a pláč či „výmluvné“ mlčení, pohled - všechno, co se děje se záměrem vyjádřit se. Řeč v tomto rozšířeném smyslu mají jen bytosti Já, které lze právem nazvat také bytosti slova. K „řeči“ patří i to, že ji můžeme také vynechat (nečinit, nemluvit), neboť vyjadřování není „instinktivní“, může být na základě rozpaků a vnitřního rozhodnutí přerušeno, nebo od něj můžeme úplně upustit. Na to zapomínáme, když o „mluvení“, o řeči uvažujeme také v souvislosti se zvířetem. Bytost hotově zformovaná ve svých vlastnostech, pocitech a instinktech není schopná *záměrného* vyjádření, není schopná *záměru*, nemůže mít také žádný nárok na řeč nebo na volné síly, neboť u ní všechno podléhá předem daným formám pocitů, reakcí a instinktů. Na rozdíl od toho bytost Já, která se natolik vyjadřuje, nakolik je „nehotová“, která má plány a úmysly a může se v každém okamžiku sama určovat, musí mít k dispozici volné síly a ovládat je.

Na Já orientované volné síly jsou síly slova: neslouží jen k mluvení a

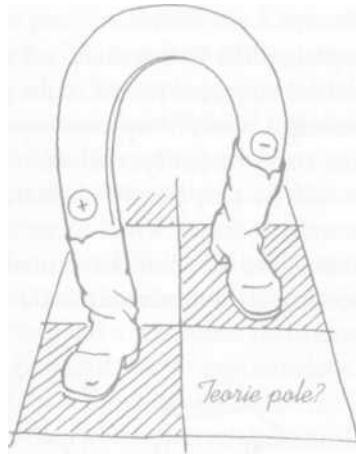
myšlení, ale také k poznávání a tvoření a vůbec ke všemu, co zahrnuje oblast slova. Co člověk poznává, to mu něco říká; co tvoří, to je jeho výpověď - i když ne vždy žádaná. Nejprve se věnujme poznání. Už v 1. kapitole jsme viděli, že poznání - jako vše, co patří k oblasti slova - není soukromou oblastí, stejně jako jí není řeč. Prostřednictvím nadvědomého působení v lidské duši promlouvají síly světa: myšlení ve svém „jak“, poznávající cítění, např. cítění evidence (že je něco zřejmé), poznávající chtění, které k nám přichází v čistém myšlení nebo ve vnímání, ve směru protichůdném naší obyčejné vůli, která od nás plyne do světa. Síly světa jsou stejně „nezávazné“ jako to, co k nám přichází v podobě slyšeného slova: musí projít tím, že mu vyjdu vstříc, přijmu je, ale nenutí mne. Uvolňující se síly člověka jsou přijímajícími silami poznání: sjednocují se a ztotožňují se s tím, co ze světa vyzařuje k člověku. Tak člověk poznává. Ani zdaleka však nepoznává všechno, co k němu ze světa vyzařuje, největší část zůstává nepoznaná.

Kdo umí vnímáním rozlišit živé semeno od mrtvého? Je to přece obrovský reálný rozdíl, který „nevidíme“. Kdo prožívá city člověka, který mu je dokonce velmi blízký? Neprožíváme ani svůj vlastní proces myšlení. Všechno, co se v nás děje nadvědomě, zůstává neprožité a můžeme se domnívat, že i z přírody vnímáme a poznáváme jen zlomek.

Představte si bytost, která by z člověka vnímala jen jeho boty. Tato bytost by pečlivě pozorovala a zaznamenávala chování bot. V noci

jsou boty-objekty v klidu. Boty jsou proto objekty, poněvadž ta bytost by nevěděla, že jsou to boty, a nemohla by pro to mít žádné pojmy, přece nezná člověka a jeho nohy. Ráno se začínají pohybovat nejprve v nějaké užší oblasti, potom po „schodech“ dolů, potom do „vozu“, kde jen čas od času dělají malé pohyby. Později se pohybují - vždy je při tom střídavě jedna vpředu, druhá vzadu - do nějaké budovy atd. Večer přijdou, mnohdy oklikou, opět do výchozího bodu. Přes den jsou teplejší než v noci, což pravděpodobně souvisí s pohybem. Někdy - zřídka - přicházejí zvenku do styku s kartáčem, hadrem a mastnou látkou. V důsledku toho se na jejich povrchu zvýší schopnost reflexe. Ta bytost může na těchto pozorováních založit také celou vědu, která bude měřit průměrnou vzdálenost dvou bot při pohybu, frekvenci, s níž se při chůzi mění postavení bot vpředu a počet „kroků“, zjistí „nepravidelnosti“ a vysloví odpovídající hypotézy, aby svá pozorování objasnila. Mohlo by dojít k předpokladu neviditelných sil, které drží ty dva objekty v nepřilíš velké vzdálenosti. Jsou-li v klidové poloze, jejich síly nepůsobí donucujícím způsobem.

Můžeme také předpokládat bytost, která nevidí jen boty, ale vidí také nohy až ke kotníkům, až ke kolenům, ba až k bokům a hrudi - bytost, která vidí celého člověka. Ale jak moc toho vidí člověk z celého člověka?

Člověk poznává - přijímá - jen zlomek z toho, co k němu přichází ze světa. Co bude s tou částí sil světla, kterou vědomě nevnímá? Tuto otázku lze postavit také jinak: Co se stane ze *sil uvolněných* z tělesné organizace, které člověk nepoužívá k poznání? To je stejná otázka. Neboť vzhledem k poznání neplatí rozlišování vnějšího a vnitřního: Kde je tedy poznání? Je to realita světa, kterou člověk vede k tomu, aby se projevila a která určuje vnitřní a vnější. Nemůže tedy být ani venku, ani uvnitř. Stejnou otázku tak můžeme probrat dvojím způsobem.

Jelikož člověk je bytost Já, disponuje od začátku *volnými*, „*nadbytečnými*“ *silami*. Jako bytost Já nemá uzavřenou formu: je možné ho učit, nemusíme ho pouze vycvičit a může sám o sobě rozhodovat. Skutečnost proto na něj nepůsobí předem určeným způsobem, jako na zvíře, které se chová podle svého druhu a „reaguje“ na okolí, na okolnosti. Člověk *nereaguje*, chová-li se *lidsky*: vnímá, uvažuje a rozhoduje se. „Vnímání“ zvířete, které nechápeme v lidském smyslu, plynule přechází do „jednání“, které také nechápeme v lidském smyslu. Člověk se může všeobecně při vnímání zamyslet; nemusí, ale *může*, protože má přebytečné síly, jejichž prostřednictvím může poznávat a něco podnikat (vzpomeňte si na historii s encefalografem).

Dřívější lidstvo

Právě proto, že člověk není uzavřená a plně zformovaná bytost, poněvadž má volné síly, je také vystaven problému, co má dělat se silami, jichž mu po celý život přibývá, nebo: co s ním dělá ta část reality, kterou přijímá nevědomě. Dřívější lidstvo tento problém řešilo tradičními cestami, kultem, náboženstvím, začleněním do společenství - vzpomeňme si na zasvěcovací rituály jinochů, jimiž byli přijímáni

do společenství mužů. Přebytné síly nebyly vůbec pociťovány jako *vlastní* - člověk neměl pocit, že by sám vytvářel myšlenky. S výjimkou několika vyvolených si také nemohl říci „já myslím“, dokonce ani neříkal „já“. Síly myšlení, síly poznání, člověk pociťoval jako nadlidské, jako síly bohů. Proto mohly být udržovány v pořádku „náboženstvím“, jež reálně pulsovalo veškerým prožíváním. Samy tyto síly *byly* realitou „náboženství“, které vůbec nebylo něčím zvláštním *vedle* životní skutečnosti, ale bylo jejím jádrem. Vše tradiční jako účinný prostředek k zvládnutí popsaného problému se ztratilo v době duše vědomé, v níž nyní žijeme. Člověk si nyní říká „já“, „já myslím“, ale sám se musí spokojit se svými volnými silami, nebo sám musí zohlednit působení světových sil, které k němu vyzářují a nejsou vědomě přijímány.

Znovu bychom mohli nalézt analogii mezi dřívějším lidstvem a dětstvím. V obou případech se utvářejí *zvyklosti*, inspirované zvyklostí. V prvním případě jsou to náboženské, kultovní, tradiční mravy a zvyky společenství. U dítěte jsou to zčásti podobné zvyklosti, které jsou okolím částečně pociťované jako blahodárné.* Jsou to návyky na pořádek, čistotu a poslušnost. V pozdějším věku lidstva a individuality jsou nutná nová opatření, aby se mohly realizovat možnosti, nastupující prostřednictvím nových sil. Viděli jsme, že např. velká možnost vědomého prožívání současnosti, opravdové a reálné prožívání Já, je dnes mnohdy odmítána a následky této skutečnosti jsme zčásti také pozorovali. Dají se shrnout v tom, že individuální život a s ním i život lidstva namísto prožívání Já ovládá egoita.

Podstatu Já a podstatu egoity můžeme charakterizovat neobvyklým způsobem, když je vzájemně srovnáme s ohledem na jejich sílu bytí. Pak můžeme zjistit, že ego je velmi slabé Já. Síla nebo intenzita bytí v prožívání Já se projevuje v tom, že čím více se Já dokáže něčemu oddat a obětovat, tím více na sebe zapomíná; tj. čím silněji, čím intenzivněji Já existuje, o to více je jeho pozornost nedělená (naprostá, celistvá). Tato bytost Já existuje právě v oddanosti, nikoli staticky. Nyní můžete namítnout; Podle toho je bytost Já u dítěte nejsilnější, s jeho téměř neomezenou schopností naučit se prostřednictvím oddanosti základním funkcím vědomí. To by byla ovšem j&n polovina pravdy. Ve skutečnosti je bytost Já u dítěte nejméně zakalená, tj. je nejméně vystavena

---

* Éterné tělo ve výchově malých dětí, Fabula, 2009, pozn. vyd.

odvádějícím vlivům, které u dospělého vyražejí z podvědomí. Dítě však není schopné prožívat sebe sama právě proto, že žije *zcela* v oddanosti. K sebeprožívání v *oddanosti* však člověk dochází jen prostřednictvím cvičení vědomí. Předtím však musí projít obdobím egoity. Sebeprožívání začíná v egoitě jako sebe pocitování, proto je pro člověka „oklika“ přes egoitu nevyhnutelná. Nebezpečí spočívá v tom, že nenalezne z egoity cestu ven. V ní je pozornost rozdělena mezi svět a organismus, přičemž prožívání vlastního organismu tvoří jádro sebepocitování. Poněvadž egoita je slabým, stínovým pocitováním Já, vázaným na vědomí minulosti, potřebuje trvale „potvrzení“, čímž se ničí život, individuální i ve společnosti.

Okolí se pokouší dítěti vštěpovat zvyklosti, které jsou na jedné straně průhledné a vědomě zdůvodněné, například prostřednictvím náboženského vědomí, na druhé straně jsou tyto zvyklosti a vlastnosti takové, za které se dítě a člověk nemusí stydět, nebo, jak musíme hned vymezit: za které se člověk ani před 200 lety nemusel stydět. Mezitím ale došlo k tomu, že mnoho zvyklostí, za které se tehdy člověk styděl, dnešní společnost považuje za vyhovující a na mnohé z nich je dnes člověk dokonce hrdý: nikoliv bez přispění „osvětové“ činnosti „věd“, antropologie a psychologie.

Kühlewind Georg